

Úloha filozofie v živote a diele Jana Husa

Juraj Dragašek —

Ľubica, Slovenská republika

juraj.dragasek@gmail.com

Abstrakt:

Predložená štúdia sa zaoberá úlohou a miestom filozofie v myslení českého reformátora Jana Husa. Prvá časť príspevku je zameraná na identifikáciu niektorých základných filozofických pozícií, ktoré Hus absorboval počas štúdia na artistickej fakulte Pražskej univerzity a ktoré sú badateľné najmä v jeho akademických spisoch. Autor poukazuje aj na dôsledky týchto filozofických východísk, ktoré však Hus len málo reflektoval. Druhá časť príspevku predstavuje polemiku s interpretáciou významného českého teológa Zdeňka Trtíka vo veci postavenia aristotelovskej filozofie v myslení Jana Husa, najmä v jeho ekleziológii. Tretia časť textu pojednáva o postavení filozofie v Husovom diele, pričom je pozornosť sústredená najmä na relevantné spisy. Cieľom príspevku je poukázať na to, že filozofickým problémom Hus nevenoval veľkú pozornosť a prijaté filozofické východiská sa niekedy dostávali do kontradikcie s jeho reformnou snahou a kazateľskou činnosťou.

Kľúčové slová: Jan Hus, filozofia, aristotelizmus, predestinácia, filozofický boh

1.

Cieľom tohto príspevku, ktorý vychádza pri príležitosti 605. výročia smrti českého reformátora Jana Husa, je pokúsiť sa prispieť k pochopeniu toho, aké miesto v jeho myslení a diele zohrávala filozofia. Ide pritom nielen o to ukázať, že niektoré filozofické predpoklady, z ktorých Hus vychádza, vedú k deformácii odkazu jeho diela a spôsobujú jeho nekonzistentnosť, ale pokúsiť sa tiež vyjadriť Husovo vnímanie filozofie ako takej.

Jednou z vecí, ktorú otcovia Kostnického koncilu Janovi Husovi vyčítali a z ktorej ho obviňovali, bolo, že v otázke eucharistie zastával remanenciu. Hus však remanenciu nezastával. Potvrďuje to pasáž z jeho spisu *De corpore Christi*, kde obhajuje a vysvetľuje správne chápanie pomenovania Krista

ako chleba,¹ ale i jeho chápanie transsubstanciácie v Komentári k *Sentenciám*.² Tento záver potvrdil aj špecializovaný výskum.³ Na druhom verejnom výsluchu v Kostnici sa však práve v tejto otázke Hus chytil do pasce, keď mu kardinál Peter z Ailly, sám nominalista, položil otázku týkajúcu sa jeho príklonu k realizmu: „Tehdy kardinál cambraiský, vzav nějaký lístek, který mu, jak řekl, včera večer přišel do rukou, a drže jej v ruce, tázal se ho, mistra Jana, zdali klade obecné pojmy za skutečné ze stránky věčné. A on odpověděl, že ano, protože i svatý Anselm i jiní je tak kladou. Tehdy on kardinál dovozoval: ‚Z toho následuje, že po vykonaném posvěcení zůstává podstata chleba hmotného.‘“⁴ Kardinál ďalej pokračoval, že vychádzajúc z realistického stanoviska musíme nutne pripustiť existenciu materiálnej podstaty chleba aj po konsekrovaní, a teda nedochádza k transsubstanciácii.

Epizóda z kostnického výsluchu dobre ilustruje, aké miesto vlastne zohrávala filozofia v Husovom myslení a v akom pomere bola k jeho kazateľským a reformným snahám. Hoci moderný výskum⁵ potvrdil súvislosť, aj keď nie výlučnú, medzi remanenciou a Wyclifovým filozofickým realizmom, na ktorý narážal kardinál Peter z Ailly, tento remanenčný dôsledok realizmu Hus odmietol. Nebol v tom však dostatočne dôsledný. Hus sa totiž na viacerých miestach svojho diela prikláňal k Wyclifovmu realizmu,⁶ no v uvedenom prí-

1 „Sed contra iam dicta obicitur: ‚Si Christus est panis, ergo Christus est panis materialis, ex farina factus, non transsubstanciatus.‘ Consequens falsum, et consequentia videtur esse bona, ergo et antecedens est falsum. – Sed quis sciolus non respuerit tam rudem et delirum consequentiam? Per illam enim decipiuntur trutanni, qui nec sciunt, quid sit consequentia, nec discernunt inter panem Christum et panem per clericum pistum, ex eo, quod plus desiderant ventrem corporaliter reficere, quam animam pane viuo eternaliter saccare. Si enim pani viuo plus quam pani ex farina pisto intenderent, tunc non panem farine materialem, sed panem supersubstantialem Christum Dominum excellencius appellarent dicentes: »Panem nostrum supersubstantialem da nobis hodie.« Spisy M. Jana Husi. Č. 2: De corpore Christi. Ed. V. Flajšhans. Praha, Nákladem Jaroslava Bursíka 1903, s. 8.

2 „Secundo sciendum, quod in transsubstanciacione terminus a quo est panis et terminus ad quem est corpus Christi, et utrumque, sive uterque terminus ille prius est, quam sacerdos consecrat, ut notum est.“ Spisy M. Jana Husi. Č. 4–6: Super IV Sententiarum. Ed. V. Flajšhans. Praha, Nákladem Jaroslava Bursíka 1904, s. 572; IV, dist. XI.

3 Pozri napr.: De Vooght, P., Kacířství Jana Husa (29). Přel. L. Havlíčková. *Theologická revue*, 74, 2003, č. 1, s. 5–30; Sousedík, S., *Učení o eucharistii v díle M. Jana Husa*. Praha, Vyšehrad 1998, s. 47–60.

4 Petr z Mladoňovic, Zpráva o Mistru Janu Husovi v Kostnici. Přel. F. Heřmánský. In: *Ze zpráv a kronik doby husitské*. Ed. I. Hlaváček. Praha, Svoboda 1981, s. 93–94.

5 Bakker, P. J. J. M., Réalisme et rémanence. La doctrine eucharistique de Jean Wyclif. In: Brocchieri, M. F. B. – Simonetta, S. (eds.), *John Wyclif. Logica, Politica, Teologia*. Firenze, Sismel-Edizioni del Galluzzo 2003, s. 87–112; Penn, S., Wyclif and the Sacraments. In: Levy, I. Ch. (ed.), *A Companion to John Wyclif. Late Medieval Theologian*. Leiden–Boston, Brill 2006, s. 249–272.

6 Spisy M. Jana Husi. Č. 4–6: Super IV Sententiarum, c.d., s. 150, I, dist. XXXIII; M. Hus, I., Quaestio de testimonio fidei christianae. In: týž, *Questiones*. In: *Corpus Christianorum. Continuatio Mediaevalis* 205. Ed. J. Kejř. Turnhout, Brepols Publishers 2004, s. 8. K tomu pozri: Conti, A. D., Wyclif's Logic and Metaphysics. In: Levy, I. Ch. (ed.), *A Companion to John Wyclif. Late Medieval Theologian*, c.d., s. 67–125; Šmahel, F., *Jan Hus. Život a dílo*. Praha, Argo 2013, s. 44–45; Kaluza, Z., La notion de matière et son évolution dans la doctrine wyclifienne. In: Brocchieri, M. F. B. –

pade nepremyslel dôsledky prijatej filozofickej pozície, respektíve odmietol jej konzekvencie bez toho, aby to explicitne filozoficky odôvodnil.

Husova filozofická báza je badateľná samozrejme skôr v jeho akademických dielach, ako v spisoch, ktoré vytvoril pre ľud, alebo ktoré mal pripravené pre koncil v Kostnici. Jeho filozofické znalosti a z nich prameniace východiská možno rozpoznať v už spomínanom Komentári k *Sentenciám*, ktorý v stredovekom rámci predstavoval Husov vrcholný akademický spis. V tomto smere sú veľmi výpovedné aj jeho rôzne kvestie a napokon napríklad aj jeho príprava kvodlibetu, ktorému predsedal a pre ktorý vypracoval úvodnú kvestiu *Utrum a primo ente intellectivo et inmutabili, omnipotenti, omniscienti, dependeat optima dispositio universi*.⁷ Ako bude ďalej v texte dokázané, Husovým filozofickým východiskom bol kresťanský aristotelizmus, ktorý v tom čase tvoril základnú prípravu nielen na pražskej univerzite.⁸ K platonizmu sa totiž Hus mohol dostať iba sprostredkovane, napríklad cez diela cirkevných otcov, alebo pomocou komentárov Viliama z Conches zo Chartreskej školy, či z iných zdrojov.⁹

Ako už bolo uvedené, Hus sa pohyboval vo filozofickom rámci svojej doby. V jeho diele nenájdeme originálne filozofické príspevky, čo je ale pochopiteľné, keďže filozofia netvorila primárnu oblasť jeho záujmu, hoci sa jej vyhnúť

– Simonetta, S. (eds.), *John Wyclif. Logica, Politica, Teologia*, c.d., s. 113–151; Kaluza, Z., Stvoření univerzálií podle Jana Husa. *Filosofický časopis*, 63, 2015, č. 6, s. 893–905; Pavlíček, O., Filozoficko-teologické základy myšlení Jana Husa: Univerzálie a některá s nimi spojená témata. *Filosofický časopis*, 63, 2015, č. 6, s. 880–883; Pavlíček, O., Jan Hus as a Philosopher: The Topic of Universals in Two Theological Contexts of His Sentences Commentary. *Przegląd Tomistyczny*, XXIV, 2018, s. 547–568; Dekarli, M., „Queritur, utrum homo possit dici vere felix in hac vita”: *Quaestio de vera felicitate of Jan Hus in the Context of the Debates at Prague University in the Late Middle Ages (1366–1417)*. Transl. Z. V. David. *Filosofický časopis*, 66, 2018, mimořádné číslo: The Bohemian Reformation and Religious Practice 11 (eds. Z. V. David – M. Dekarli – Ph. N. Haberkern – D. R. Holeton), s. 50–75. Pri reflexii o povahe Husovho realizmu je potrebné vziať do úvahy i diskusiu ohľadom dištinkcie a s ňou súvisiacich otázok. Pozri napr.: De Vooght, P., Kacířství Jana Husa (31). Přel. L. Havlíčková. *Theologická revue*, 74, 2003, č. 3–4, s. 259–267; Sousedík, S., Pojem „distinctio formalis“ u českých realistů v době Husově. *Filosofický časopis*, 18, 1970, č. 6, s. 1024–1029; Sousedík, S., *Jan Duns Scotus. Doctor subtilis a jeho čeští žáci*. Praha, Vyšehrad 1989, s. 55–63; Müller, I., Was Wyclif a Philosophical Extremist? Transl. Z. V. David. *Filosofický časopis*, 59, 2011, mimořádné číslo: The Bohemian Reformation and Religious Practice 8 (eds. Z. V. David – D. R. Holeton), s. 23.

7 M. Hus, I., Quodlibet. In: *Corpus Christianorum. Continuatio Mediaevalis* 211. Ed. B. Ryba. Turnhout, Brepols Publishers 2006, s. 8–48.

8 Pozri Šmahel, F., *Die Prager Universität im Mittelalter. Gesammelte Aufsätze. The Charles University in the Middle Ages. Selected Studies*. Leiden, Brill 2007, s. 229–250; Dekarli, M., „Queritur, utrum homo possit dici vere felix in hac vita”: *Quaestio de vera felicitate of Jan Hus in the Context of the Debates at Prague University in the Late Middle Ages (1366–1417)*, c.d.

9 Herold, V., Platonic Ideas and “Hussite” Philosophy. Transl. Z. V. David. *Filosofický časopis*, 44, 1996, mimořádné číslo: The Bohemian Reformation and Religious Practice 1 (ed. D. R. Holeton), s. 13–17; Herold, V., *Filosofie na pražské univerzitě předhusitské doby: Schola Aristotelis nebo Platonis divinissimi? Filosofický časopis*, 47, 1999, č. 1, s. 5–14.

nemohol, a ani nechcel. V úvodnej kvestii kvodlibetu zastával, okrem iného, tomistickú korešpondenčnú teóriu pravdy, ktorú pojmá ako zhodu predmetu a poznania.¹⁰ V kvestii *De materia prima* v zhode s aristotelizmom obhajoval existenciu prvej látky, ktorá je však v kontexte kresťanstva stvorená Bohom.¹¹ Jeho vzťah k filozofii prezrádza aj to, že Hus nenapísal explicitnú obhajobu realizmu, ktorý zastával a ktorý zohral v jeho živote podstatnú úlohu. Na rozdiel napríklad od Stanislava ze Znojma¹² či Jeronýma Pražského¹³ tak nenapísal žiaden spis, v ktorom by bolo možné rozpoznať jeho hlbší záujem o danú problematiku.

Pojatie Boha, ktoré Hus predstavuje vo svojom komentári k *Sentenciám*, taktiež nie je ničím neobvyklé a predstavuje filozofické chápanie Boha ako dokonalého jestvujúcna.¹⁴ Na skúmanie takéhoto jestvujúcna potom Husovi

10 „Veritas autem est adequatio rei ad principia intelligibilis unionis aliquorum in ipsa.“ M. Hus, I., Quodlibet, c.d., s. 10.

11 „Naturaliter Deus prius produxit materiam primam antequam fieret in aliqua forma vel specie, quod idem est.“ M. Hus, I., Quaestio de materia prima. In: týž, Questiones, c.d., s. 165. „Correlarium: Mundus corporeus cum omnibus suis partibus est effectus, qui fieri incepit. Correlarium secundum: Mundus corporeus non eternaliter existebat. Correlarium tertium: Opinio Platonis de facione mundi corporei est physice sustinenda. Correlarium quartum: Argumentum Aristotelis ex eternitate mundi corporei quo ad existenciam nichil probavit. Sed dicit aliquis: In scolis Aristotelis Aristotelem reprehendis. Certe teneo cum Aristotele dicente 1° Ethicorum: Amicus Plato, amica veritas. Utrisque autem amicis existentibus sanctum est prehonore veritatem. Ecce in isto Aristotelem approbo et in primo reprehendo.“ M. Hus, I., Quaestio de effectu indesinibili. In: týž, Questiones, c.d., s. 28–29. K tomu pozri aj Herold, V., *Filosofie na pražské univerzité předhusitské doby: Schola Aristotelis nebo Platonis divinissimi?*, c.d.; Kaluza, Z., *La notion de matière et son évolution dans la doctrine wycliffienne*, c.d.

12 Mgr Stanislav ze Znojma tractatus de universalibus realibus. In: Sedlák, J., *M. Jan Hus*. Praha, Dědictví sv. Prokopa 1915, s. 81*–98*.

13 Jeronýmova filozofická aktivita na zahraničných univerzitách, ako upozorňuje Šmahel, bola jedným z dôvodov odsúdenia Viklefových filozofických spisov. Pozri Šmahel, F., „Universalia realia sunt heresis seminaria“. *Československý časopis historický*, 16, 1968, č. 6, s. 804–806.

14 „Unus Deus simplex, inmensus, eternus, immutabilis, omnipotens, omnisciens, omnivolens, summe bonus et ineffabilis.“ *Spisy M. Jana Husi*. Č. 4–6: Super IV Sententiarum, c.d., s. 13; I, A. Inceptio. Pozri aj: „Quia qui crederet Deum non posse summe communicare se, negaret in eo potenciam; qui vero crederet eum posse, sed nolle, negaret in eo clemenciam; qui vero crederet eum velle et posse, sed nescire, negaret in eo sapienciam: cum autem potuerit, voluerit et sciverit se summe communicare, hoc fecit eternaliter, sc. habendo dilectum, i.e. Filium, vel condilectum, i.e. Spiritum sanctum. Et rogo, quis dubitat, quin ex pura philosophia a posteriori demonstrari poterit esse unam primam essenciam vel naturam, quam Deum dicimus? Et cum illa sit optima atque perfectissima, plenissime ac delectabilissime legit intus se ipsam cum omnibus suis proprietatibus, et per consequens cum quolibet adsignando. Et cum non potest interpellari in ista intellectione incipiendo vel desistendo, quia alias secundum philosophos vilesceret indigens ad suam beatitudinem causa extrinseca adiuvante, si igitur ista prima natura ita se habeat, quis dubitat, quin habet potenciam, secundum quam potest sic ad intra agere.“ Tamže, s. 13; I, A, Inceptio, II. „Sancta Ecclesia Deum unum creatorem omnium visibilium et invisibilium esse ex scriptura convincit, ymmo et ratio philosophica probat, quod ab uno principio omnia dependent, ut patet in multis locis Philosophie tam Naturalis, quam Metaphisice.“ Tamže, s. 395; III, dist. II.

vhodne slúži Aristotelova teológia.¹⁵ Hus prijíma charakteristiku filozofického boha z 12. knihy Aristotelovej *Metafyziky*¹⁶ a vo svojom komentári píše, že „Boh je formálnou, vzorovou, pôsobiacou a konečnou príčinou všetkých ostatných vecí.“¹⁷ Zo všetkých vlastností filozofického boha potom do popredia vystupuje najmä jeho nemeniteľnosť.¹⁸

Práve nemeniteľnosť kresťanského Boha, ktorú Hus akceptoval, vystupuje ako významný faktor aj v jeho ekleziológii, kde sa však stáva jednou z príčin napätia: nemožnosť zmeny večného rozhodnutia Boha ohľadom príslušnosti jednotlivca k jednej z cirkví (cirkev predestinovaných vs. cirkev zatratených) vedie k fatalizmu a spôsobuje, že Husova reformná činnosť sa javí nezmyselnou. Nemeniteľnosť Boha dokazuje Hus síce aj biblickým citátom, ktorý však interpretuje aristotelovsky (a tomisticky), keďže Boha chápe ako *actus purus*. Podľa Aristotela však *actus purus* nie je činným prvkom, z čoho – ak je toto pojmá dovedené do dôsledku – napokon vyplýva,¹⁹ že Boh nemôže byť predmetom zmeny.²⁰

Aristotelovo učenie o látke a forme navyše Hus nevyhnutne musí interpretovať tak, že narušá všemohúcnosť Boha, ktorý tak prestáva byť náboženským Bohom a stáva sa bohom filozofickým: „Hoci je Boh všemohúci, predsa len nemôže oddeliť formu osla alebo kameňa a uchovať ju bez látky, v ktorej sa nachádza, a látku bez formy, ktorou je formovaná.“²¹ Boh teda nie je slobodný, ale je podriadený zákonom konkrétnej filozofie a musí konať tak, ako

15 „Súcnom, ktoré je oddelené a nehybné, zaoberá sa veda, ktorá je od oboch spomínaných [fyzika, matematika – dopl. J.D.] odlišná, pokiaľ jestvuje taká podstata, totiž oddelená a nehybná, ako sa pokúsime ukázať. A ak je vo veciach taká prirodzenosť, tak sa tam musí nachádzať aj niečo božské, čo musí byť prvým najvyšším počiatkom.“ Aristoteles, *Metafyzika*. Prel. J. Špaňár. In: Martinka, J. (ed.), *Od Aristotela po Plotina. Antológia z diel filozofov*. Bratislava, IRIS 2006, s. 384; 1064a–1064b. Téza, že Boh je vševediaci, je postavená na Aristotelovej náuke o činnom a trpnom rozume zo spisu *O duši*. Pozri Aristotelés, *O duši*. Prel. A. Kříž. Praha, Petr Rezek 1996, s. 96–97; 430a.

16 Aristoteles, *Metafyzika* 1072a–1073a; c.d., s. 401–403.

17 „Deus est causa omnium aliarum rerum formalis, exemplaris, efficiens et finalis.“ *Spisy M. Jana Husi*. Č. 4–6: Super IV Sententiarum, c.d., s. 76; I, dist. VIII.

18 „Substantia potestatis, sapientie et voluntatis inmutabilis.“ M. Hus, I., *Quodlibet*, c.d., s. 17. Pozri aj: „Primum ens est inmutabile; primum ens est omnipotens; primum ens est omnisciens.“ Tamže, s. 34–42.

19 Pozri napr: Aristoteles, *Metafyzika* 1019a–1020a; c.d., s. 294–295.

20 M. Hus, I., *Quodlibet*, c.d., s. 13.

21 „Quamvis Deus est omnipotens, non tamen potest separare formam asini aut lapidis et conservare eam sine materia subiectante et materiam eius sine forma informante.“ M. Hus, I., *Quaestio de materia prima*, c.d., 164. Pozri aj: „Unde quamvis Deus sufficientissime causat quamlibet creaturam, tamen non potest facere compositum naturale sine concausancia principiorum naturalium, puta materie et forme. Unde data omnipotencia Dei nec superfluit potencia secundarum causarum, nec est frustra aliqua Dei potencia.“ *Spisy M. Jana Husi*. Č. 4–6: Super IV Sententiarum, c.d., s. 119; I, dist. XX.

je to v rámci danej filozofie, v tomto prípade kresťanského aristotelizmu,²² akceptovateľné.

Na takýto aristotelovský filozofický pojem Boha, ktorý má však aj platonsko-augustínovské charakteristiky²³ a ktorý je doplnený i o kresťanské chápanie Boha ako bohočloveka, nadväzuje aj Husovo učenie o predestinácii, ktoré má však svoj pôvod u Augustína.²⁴ „Dále jest poznamenat, že žádné místo nebo lidská volba nedělá člověka údem svatě církve obecné, nýbrž božské předurčení.“²⁵ Podľa Husa si tak aj predestinácia vyžaduje základnú vlastnosť Boha, a to jeho nemennosť. „Stejně nemožné jest, aby kdy Kristus nemiloval svou nevěstu nebo některou její část, když ji nutně miluje jako sebe samého. Avšak je nemožné, aby v tomto smyslu miloval nějakého předzvěděného, a je tedy nemožné, aby některý předzvěděný byl údem této církve. Předchozí závěr je zřejmý z one proslulé zásady, že Bůh nemůže poznat nebo milovat něco znovu, jak říká Augustin v 6. knize *De Trinitate*. Bůh totiž nemůže začít nebo přestat něco poznávat ani vyvolat čin vůle, protože je jednak *neproměnný*, jednak také, že by božské poznání nebo chtění záviselo na vnějším světě více než naše.“²⁶

Z uvedeného vyplýva, že človek nemôže nijakým spôsobom ovplyvniť Boha, a tak ani vplyvať na vlastné spasenie. Tento záver je o to zarážajúcejší, že Hus svoje vlastné životné poslanie postuloval v kazateľstve.²⁷ V otázke vplyvu človeka na vlastné spasenie nejde o to, že by si človek mal vlastnými skutkami zaslúžiť večný život. Kresťanstvo predsa predpokladá účinok božej milosti na jednotlivca, no v uvedenom filozofickou pojatí je Boh chápaný ako niekto, kto je nielen ľahostajný k životu jednotlivca, ale filozofia ho vlastnými

22 Hus využíva aristotelovský spôsob uvažovania nielen vo filozofických otázkach, ale i v rýdzo teologických súvislostiach, ako je napr. pôsobenie a účinky milosti na človeka: „Voluntas enim bona hominis est quasi materia suscipiens formam ab artifice formam causaliter inducente.“ *Spisy M. Jana Husí*. Č. 4–6: Super IV Sententiarum, c.d., s. 169; I, dist. XLI. Podobne chápe Hus aj existenciu cirkevných sviatostí a ich pôsobenie: „Instituit autem Christus sacramenta in verbis et elementis, unde ait Augustinus: „Accedit verbum ad elementum et fit sacramentum.“ Est ibi elementum pro materia et prolacio verborum pro forma.“ Tamže, s. 511–512; IV., A, Inceptio, II. Hus používa učenie o látke a forme aj vo svojich kazateľských príručkách, napr. pri výklade evanjelia o rozsievačovi: „Secundum Philosophum sicut materia disponitur, sic forma in eam introducitur. Simile in presenti ewangelio ponitur, nam iuxta dispositionem terre semen suscipitur.“ M. Hus, I., *Lectionarium Bipartitum. Pars hiemalis*. In: Týž, *Opera omnia*. Vol. IX. Ed. A. Vidmanová-Schmidtová. Praga, Academia 1988, s. 334 n.

23 Pozri napr.: „Quilibet homo primo habet esse intelligibile in Deo.“ M. Hus, I., *Quaestio de effectu indesinibili*, c.d., s. 26.

24 Sv. Augustin, *Odpoveď Simplicianovi*. Priel. O. Koupil. In: Sv. Augustin, *O milosti a svobodném rozhodování. Odpoveď Simplicianovi*. Praha, Krystal OP 2000, s. 88–89; I; 2,6. Pozri aj: De Vooght, P., *Kacířství Jana Husa* (25). Priel. L. Havlíčková. *Theologická revue*, 73, 2002, č. 1, s. 7–20.

25 M. Hus, J., *O církvi*. Priel. F. M. Dobiáš – A. Molnár. Praha, Nakladatelství Československé akademie věd 1965, s. 35.

26 Tamže, s. 40–41; kurziva – J.D.

27 Pozri Fudge, T. A., „Feel this!“ Jan Hus and the Preaching of Reformation. *Filozofický časopis*, 50, 2002, mimořádné číslo: The Bohemian Reformation and Religious Practice 4 (eds. Z. V. David – D. R. Holeton), s. 107–126; Horský, R., *Kazatelské a pastýřské dílo M. Jana Husí*. In: Kaňák, M. (ed.), *Hus stále živý*. Praha, Blahoslav 1965, s. 45–68.

zákonmi podriadila sama sebe. Podobné nebezpečenstvo pritom naznačoval už Platón: „Ale, pri Diovi, či sa tak ľahko dáme presvedčiť, že dokonalé súcno naozaj nemá pohyb, život, dušu a rozumové myslenie, že nežije, nemyslí, ale že napriek svojej velebnej svätosti je bez rozumu a nehybne stojí? – To by bola povážlivá myšlienka, milý host.“²⁸

Hus bol teda na jednej strane horlivým kazateľom, ktorý sa snažil motivovať ku konaniu dobrých skutkov,²⁹ ktorých odmenou mala byť spása,³⁰ no vo svojich viacerých spisoch písal aj o tom, že ten, ktorý je narodený z Boha, čiže vyvolený, nielenže nemôže byť spasený, ale ani nemôže hrešiť.³¹ Takúto diskrepanciu medzi teóriou a praxou³² možno nájsť aj u Augustína, Husovho veľkého vzoru. Augustín si tento problém uvedomoval a snažil sa ho vyriešiť v spisoch *O slobodnej vôli* a *O milosti a slobodnej vôli*. Hus však tento problém riešil iba mechanicky, keď hovoril o dvojakej láske Boha k ľuďom: o láske predestinácie a láske prítomnej spravodlivosti. Tou prvou Boh miluje vyvolených od večnosti a *nemenne* – a títo vyvolení budú spasení. Naopak láska podľa prítomnej spravodlivosti znamená iba schopnosť konať dobro – bez možnosti získať večnú odmenu.³³

28 Platon, Sofista 248e–249a. In: týž, *Dialógy*. Zv. II. Prel. J. Špaňár. Bratislava, Tatran 1990, s. 561.

29 „Quia tota vita cristiana consistit in Cristi sequela.“ M. Hus, I., Postilla adumbrata. In: týž, *Opera omnia*. Vol. XIII. Pragae, Academia 1975, s. 527.

30 „Eciam cum hodie annus renovatur, quia est dies innovacionis anni, sanctum foret, quod quivis nostrum veterem hominem exueret et novum indueret, quia tunc indubie haberet pro novi anni munere Cristum Iesum, sine quo omne aliud datum homini ad beatudinem nichil valet.“ Tamže, s. 51.

31 „Ergo qui ex Deo est, non heresitat nec potest heresitare.“ M. Hus, I., Contra Iohannem Stokes. In: týž, *Polemica*. In: *Corpus Christianorum. Continvatio Mediaevalis* 238. Ed. J. Eršil. Turnhout, Brepols Publishers 2010, s. 60. „Omnis, qui natus est ex Deo, peccatum non facit, quoniam semen ipsius in eo manet, et non potest peccare, quoniam ex Deo natus est.“ M. Hus, I., Contra predicatorem plznensem. In: týž, *Polemica*, c.d., s. 112–113.

32 Hus formuluje svoje učenie o predestinácii dokonca priamo vo svojich kazateľských príručkách. Pozri napr.: „Noticiam autem premii forte ideo voluit abscondere, ne homo aunderet in superbiam prosilire. Similiter dicitur de predestinacione; de prescencia autem dicitur comuniter, quod ideo absconditur, ne prescitus amplius desperaret.“ M. Hus, I., Postilla adumbrata, c.d., s. 313. Pozri aj: M. Hus, I., *Sermones de tempore qui Collecta dicuntur*. Pragae, Academia Scientiarum Bohemoslovenica 1959, s. 304.

33 „Est tamen adhuc *sciendum*, quod duplex est caritas, sc. predestinacionis et presentis iusticie. Caritas predestinacionis est caritas, qua Deus eternaliter diligit predestinatos; et illa caritas, sicut est eterna, sic nec incipit, nec desinit esse; et per consequens, illa caritas non excidit iuxta dictum Apostoli 1° Corinth. 13°. Caritas autem presentis iusticie est caritas, que est qualitas creata, qua homo secundum presentem iusticiam est carus Deo, et illa, cum non sit eterna, secundum existenciam incipit esse et eciam potest desinere in homine pro dato tempore, et per consequens habita potest amitti. (...) Et simili ratione dicitur de libro vite, qui est Dei noticia de hominis vita, in quo quidam scripti sunt secundum prescenciam predestinacionis, sicut sunt illi, qui vitam eternam sunt habituri, et illi sic scripti nunquam delentur; alii scripti sunt secundum presentem iusticiam, sicut sunt presciti, qui pro dato tempore sunt boni, et illi delentur de libro vite, sicut Judas. Unde liber vite habet duas paginas: unam scienciam predestinacionis, in qua scripti sunt omnes electi, qui nequaquam deleri possunt, ut dicit *Augustinus*; aliam presentis iusticie, in qua scribuntur sepe presciti, et illi deleri possunt, de quibus dicit *Psalmista*, ‘Deleantur de libro vivencium’, i. e. predestinatorum etc.“ *Spisy M. Jana Husi*. Č. 4–6: Super IV Sententiarum, c.d., s. 471; III, dist. XXXI.

Vnútná inkoherencia³⁴ medzi cieľom Husovej kazateľskej činnosti a jeho teoretickými východiskami v otázke predestinácie odkazuje na viaceré ďalšie problémy, ktoré vyúsťujú v problematickosti samotnej syntézy kresťanstva a jeho filozoficko-teologického uchopenia. To, že túto diskrepanciu Hus netematizoval, pri tom nemusí svedčiť len o jeho nezájme riešiť túto otázku, ale môže odkazovať práve na hlbšie teoretické ťažkosti teologického myslenia.³⁵

Ďalší príklad nekonzistentnosti Husovho pojatia sa objavuje v jeho učení o vznešenosti či hriechnosti človeka. V Komentári k *Sentenciám* Hus prizmom aristotelizmu interpretuje augustínovské učenie o duši stvorenej na Boží obraz a poukazuje na istú vznešenosť človeka: „Hľa, aká hodnotná a aká vznešená je duša, podľa ktorej je človek urobený na obraz a podobu Boha, a aký vznešený je človek, ktorý i podľa vonkajšieho vzhľadu, teda podľa tela, ako keby podľa príkladu sveta bol vytvorený, pretože je zložený zo štyroch prvkov. Práve preto sa nazýva mikrokozmosom, teda svetom v malom, ako hovorí Augustín v diele *O poznaní pravého života*.³⁶ A tak ako je nad štyrmi prvkami veľkého telesného sveta piaty prvok, čisté nebo, ako hovorí *Filozof*, tak aj nad štyrmi prvkami vonkajšieho človeka je akýsi piaty prvok, totiž duch, ktorý je nebom, v ktorom Boh zvlášť obľubuje pobývať.“³⁷

S týmito názormi sú však v ostrom kontraste postoje, ktoré Hus prezentoval vo svojej kazateľskej a pastoračnej činnosti: „Neb člověk jest pro hříech slep, mdel, bludný a velmě chudý. Slep, že boha právě nezná; mdel, že nic duchovního dobře nečiní; bludný, že v přikázání, jenž jest cesta božie, nechodí;

34 Na tento problém upozorňuje i L. Mazalová vo svojej knihe o echatológii v Husovom diele. Na viacerých miestach poukazuje na problematickosť spájania učenia o predestinácii s výzvami ku konaniu dobrých skutkov. Mazalová, L., *Echatologie v díle Jana Husa*. Brno, Masarykova univerzita 2015, s. 147: „Hus zde staví dvě kardinální teologické myšlenky vedle sebe takovým způsobem, že se mně alespoň prozatím nedaří v jeho výročí nalézt jednoznačné vysvětlení a naprosto otevřeně skepticky říkám, že Husův způsob uvažování a zejména výkladu takových otázek příliš neslibuje nalézt u něj jednoznačnou odpověď ani v jiných dílech a že je to právě tento způsob, který neřešitelné otázky vytváří. Hus chce za každou cenu upozornit na dva zásadní teologické principy, uvést je do praxe, ale děje se to na úrovni kazatelství bez smyslu pro detail a důslednou logickou konzistentnost.“

35 K dôsledkom Husovej predestinácie v jeho ekleziológii pozri: De Vooght, P., Kacířství Jana Husa (23). Přel. L. Havlíčková. *Theologická revue*, 72, 2001, č. 3, s. 242–247; Soukup, P., *Jan Hus. Život a smrt kazatele*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2015, s. 141.

36 Ide o pseudoaugustínovský spis – pozn. J.D.

37 *Spisy M. Jana Husí*. Č. 4–6: Super IV Sententiarum, c.d., s. 192–193; II, Inceptio, I: „Ecce quam preciosa est anima et quam nobilis, secundum quam homo factum est ad ymaginem et similitudinem Dei, et quam nobilis est homo, qui etiam secundum exteriorem hominem, i. e. secundum corpus, quodammodo ad exemplar mundi formatur, dum ex quatuor elementis componitur et hinc microcosmus, i. e. minor mundus, nominatur ut dicit Augustinus *De cognitione vere vite*. Et sicut supra quatuor elementa mundi magni corporei est quintum elementum, puta celum, ut dicit *Philosophus*, sic supra quatuor elementa exterioris hominis est quasi quintum elementum, sc. spiritus, qui est celum, in quo Deus delectatur specialiter habitare.“

a chudý, že vše, což jest měl, to jest ztratil.⁴³⁸ Akú úlohu teda zohrávala filozofia v Husovom diele? Ako je možné, že vo viacerých svojich koncepciách prichádza k odlišným záverom, keď na jednej strane vychádza z určitého filozofického východiska, ktoré je však na strane druhej nezlučiteľné so zámermi jeho kazateľskej činnosti?

2.

V čiastočnej opozícii voči doposiaľ uvedenej interpretácii stojí hodnotenie Husovho diela z pera českého teológa Zdeňka Trtíka. Trtík sa domnieval, že progresívnosť Husovho myslenia v otázkach viery a ekleziológie spočíva práve v jeho založení na dynamizme aristotelovsko-tomistického realizmu, vyjadreného tézou „*Universalis sunt in rebus*“.³⁹ Práve vďaka tomuto realizmu sa podľa Trtíka stáva z Husovho učenia o predestinácii, z „nehynbné, večné a nemenné, časem a dejinami nedotčené metafyzické ideje a skutočnosti [...] dynamický dejinný pohyb zápasu Kristova a jeho milosti s mocnosťami zla a hriechu v kazateľskom, učiteľskom, svätostnom a modlitebnom dňi, v ktorom sa rodí víra, nádej a láska a vždy znovu uskutočňuje pokánia a odpustenie v empirickej cirkvi.“⁴⁰ To, čo sa v mojej predchádzajúcej interpretácii javilo ako problematické, teda syntéza Husovho učenia o cirkvi a jeho kazateľskej činnosti, vidí Trtík ako výsledok Husovho filozofického východiska: „Obecnou tezi zde předkládané hypotézy je, že klíč k Husově syntéze je třeba hledat v aristotelské filosofii.“⁴¹

Husovo úsilie o prekonanie determinizmu predestinácie je podľa Trtíka napokon úspešné, no nie vďaka aristotelovskej logike, ale vďaka aristotelovskému metafyzickému učeniu o látke a forme.⁴² „Nadčasovosť predestinácie v platónskom realizme sa u neho promeňuje v predestináciu rozhodovanou večným Bohom v čase – Ježišom Kristom – a v dejinnou aktualizácii koncepcie spojovania látky s formou. Večné *universale* cirkve v myšlienke a vôle Božej, ktorá je totožná s myšlienkou a vôle Ježiša Krista Syna Božieho, má v Husovom názore povahu aristotelovskej formy, ktorá sa z transcendentnej spojuje s imanentnou látkou po forme toužiaci, čímž vzniká proces a pohyb. Formou je predurčené mystické Kristovo telo, látkou jsou všichni lidé.“⁴³

38 M. Hus, I., Česká nedělní postila. In: týž, *Opera omnia*. Vol. II. Ed. J. Daňhelka. Praha, Academia 1992, s. 136. Pozri aj: M. Hus, I., *Výklady*. In: týž, *Opera omnia*. Vol. I. Ed. Komise pro vydávání spisů M. Jana Husa. Praha, Academia 1975, s. 334.

39 Trtík, Z., K otázce filosofického realismu Husova. *Theologická revue*, 4, 1971, č. 3–4, s. 68–70.

40 Trtík, Z., K Husovu učení o cirkvi. In: Kučera, Z. – Butta, T. (eds.), *Mistr Jan Hus v proměnách času a jeho poselství víry dnešku*. Praha, Církev československá husitská 2012, s. 44.

41 Tamže, s. 45.

42 Tamže, s. 46.

43 Tamže, s. 47.

Toto progresívne videnie Husa však Trtík onedlho koriguje konštatovaním, že práve v spise *O cirkvi* sa Hus prikláňa k metafyzickému predestinacionizmu. No práve v týchto súvislostiach sa potom javí Trtíkovo zdôvodnenie tohto deterministického momentu ako prekvapujúce: „Složitě Husovy výklady o poměru předurčených a předvěděných k mystickému tělu a k milosti přítomné spravedlnosti i jeho marné hledání spolehlivých empirických kritérií pro rozpoznání předurčených a předvěděných v empirické církvi svědčí o tom, že věčným dekretem určená danost počtu předurčených v empirické církvi je fiktivním výtvořem logiky.“⁴⁴

S týmto záverom nie je možné súhlasiť. Z toho, čo bolo uvedené už v prvej časti tohto príspevku, by totiž malo byť jasne zrejmé, že dôvodom vyústenia Husovho myslenia v determinizmus nie je logika, ale dôsledky filozofického chápania Boha. Aristotelovské chápanie účinnosti milosti má navyše už v Husovom komentári k *Sentenciám* deterministickú, a nie dynamickú povahu: „K tomu je treba *vediet*, že predurčenie, ako bolo povedané, sprevádzajú tri veci: po prvé *večný úmysel o spásu predurčených* [kurz. J.D.], po druhé darovanie milosti v prítomnosti, po tretie darovanie slávy v budúcnosti. [...] zachovávať prikázania Boha znamená zaslúžiť si život večný a slávu predurčenia. Viera tiež všeobecne ospevuje, že tí, ktorí dobre konali, pôjdu do večného života. Avšak pretože sa predurčenie pôvodne zakladá na prvej z týchto troch vecí, *na večnom úmysle Boha o spásu niektorých* [kurz. J.D.], ale jeho účinnosť na dvoch nasledujúcich, nemôže sa o zásluhy človeka jednoducho hovoriť ako o príčine predurčenia, iba čo sa týka hlavného cieľa, čo je život večný.“⁴⁵

Problematickou sa v tomto kontexte ďalej javí dočasná prítomnosť zatračených v cirkvi. „Jini jsou v církvi jen podle víry a přítomné milosti jako předvěděni spravedliví, kteří nejsou v církvi podle předurčení k životu věčné-

44 Tamže, s. 49.

45 „Pro isto sciendum est, quod predestinatio, ut dictum est, tria inportat, sc. propositum eternum de salutate predestinati, 2° collacionem gratie in presenti, 3° collacionem glorie in futuro. (Predestinatio ergo, quantum ad 1°, causam meritoriam non habet, ymmo nec causam motivam. Sed quantum ad 2° habet causam dispositivam. Nam homo, disponens se ex intencione ad suscipiendam gratiam, meretur de congruo: dicit enim Salvator Magdalene peccatrici Luce 7°: ‚Remittuntur ei peccata multa‘. Ecce remissio peccatorum, quam inmediate consequitur gratie collatio. Et subdit pro causa: ‚quoniam dilexit multum‘. Item quantum ad 3° predestinatio habet causam meritoriam. Nam dicit Salvator Matthei 19°: ‚Si vis ad vitam ingredi, serva mandata!‘) Servare enim mandata Dei est mereri vitam eternam et sic predestinacionis gloriam. Fides eciam universaliter canit, quod, qui bona egerunt, ibunt in vitam eternam. Sed quia predestinatio originaliter in primo consistit, sc. in proposito eterno Dei de salute alicuius, sed efficaciaeius in duobus postremis, ideo meritum hominis non potest dici simpliciter causa predestinacionis, sed solum quoad finem principaliter, qui est vita eterna.“ *Spisy M. Jana Husi*. Č. 4–6: Super IV Sententiarum, c.d., s. 168–169; I, dist. XLI. Ako je zrejmé z celej citovanej pasáže, aj na prijatie milosti v prítomnosti musí byť človek pred-pripravený predurčením. Inak toto miesto interpretuje M. Wernisch. Pozri Wernisch, M., Dějinné zařazení nauky M. Jana Husa o predestinaci – jako příspěvek k současným evangelicko-katolickým rozhovorům. *Theologická revue*, 71, 2000, č. 4, s. 344.

mu.⁴⁶ To, čo sa na prvý pohľad javí ako opätovné vyjadrenie metafyzického determinizmu, však Trtík interpretuje inak: „Předzvědění, jichž se to týká, mají aspoň dočasně přítomnou milost a spravedlnost, a tedy ztvárněnou víru, kterou jsme u Husa poznali jako aktualizaci predestinační milosti. To znamená, že tito předzvědění ke *konečnému* zavržení jsou *dočasně* předurčení k věčné spáse. Takové dočasné předurčení Hus výslovně tvrdí. Nemůže být jasnějšího dokladu, že Hus pochopil věčnou Boží predestinaci nikoli jako nezměnitelnou danost lidského osudu, nýbrž jako aristotelskou formu, která je možností, a tedy i měnitelností dějinné aktualizace.“⁴⁷

Jedným z dôvodov Trtíkovej intepretácie je, že Božie predurčenie spojené so stvárnenou vierou [fides caritate formata] chápe už ako materiálny princíp budúcej reformácie⁴⁸ a za určujúci v tejto otázke považuje filozofický význam umierneného realizmu, a nie Augustínovo učenie o predestinácii, z ktorého čerpá Hus.⁴⁹ Hus v liste z Kostnice z 5. júna 1415 sám vyjadruje obavu z neprijatia jeho augustínovskej koncepcie cirkvi.⁵⁰ Ako upozorňuje Jiří Vogel, Trtíkovo chápanie stojí aj na ďalších predpokladoch.⁵¹ Jedným z nich je učenie o dvojitej predestinácii. Ako už bolo uvedené, Hus však nehovorí o dvojitej predestinácii, ale o dvojakej láske – láske predurčenia [caritas predestinacionis], ktorá je večná, a láske prítomnej spravodlivosti [caritas presentis iusticie], ktorá nie je večná.⁵² Trtíkova interpretácia je tak prijateľná len v tých prípadoch, kde Hus hovorí o empirickej cirkvi, teda v jeho kazateľskej činnosti. Pokiaľ však hovoríme o Husovej deterministickej ekleziológii, je Trtíkova interpretácia neprijateľná. Opäť sa teda ukazuje problematickosť Husovho akademického teologicko-filozofického myslenia v kontexte jeho kazateľskej činnosti.

46 M. Hus, J., *O cirkvi*, c.d., s. 46.

47 Trtík, Z., K Husovu pojetí víry. *Theologická revue*, 5, 1972, č. 6, s. 162–163.

48 Tamže, s. 157.

49 M. Hus, J., *O cirkvi*, c.d., s. 35.

50 „Mám za to, že mi nepřipustí mínění svatého Augustina o cirkvi a o údech předurčených a předzvěděných a o špatných prelátech.“ *Sto listů M. Jana Husí*. Ed. B. Ryba. Praha, Jan Laichter 1949, s. 188.

51 Vogel, J., Husovy ekleziologické úvahy ve světle biblického personalismu. Interpretace Husovy nauky o cirkvi v díle Zdeňka Trtíka. In: Kučera, Z. – Butta, T. (eds.), *Mistr Jan Hus v proměnách času a jeho poselství víry dnešku*, c.d. s. 51–62.

52 *Spisy M. Jana Husí*. Č. 4–6: Super IV Sententiarum, c.d., s. 471; III, dist. XXXI. Podobne sa Hus vyjadruje aj v spise *O cirkvi*: „Avšak jako pleva zůstává vždycky plevou, tak předzvěděný zůstává vždy předzvěděným. I kdyby byl někdy v milosti podle přítomné spravedlnosti, přece nikdy není částí svaté církve. A jako pšenice vždy zůstává pšenicí, tak předurčený vždy zůstává předurčeným a údem církve. I když někdy vypadne z milosti přistupující, nikdy však z milosti předurčení.“ M. Hus, J., *O cirkvi*, c.d., s. 49.

3.

Trtík Husovu koncepciu syntézy predestinácie a živej viery chápe, v určitom ohľade, ako niečo, čím Hus prekračuje kontext svojej doby. V Husovom diele však vystupuje iný motív, ktorý odhaľuje miesto filozofie v jeho myslení a ktorým zároveň Hus nadväzuje na svojich predchodcov. Práve v tomto motíve možno hľadať progresívnosť a jedinečnosť českej reformácie. Ide o Husovo učenie o dostatočnosti Kristovho zákona.⁵³ Formuláciu tohto učenia nachádzame už u Jenka Václava z Prahy⁵⁴ či Matěje z Janova.⁵⁵ Zatiaľ čo presvedčenie pražského komentátora *Filozofa* Jenka o prioritě vlády zákona pred vládou človeka vychádza z problematiky Aristotelovej *Politiky*,⁵⁶ dostatočnosť Božieho zákona u Matěje z Janova má morálno-teologický pôvod.⁵⁷ Hus síce svoju kvestiu *O dostatočnosti Kristovho zákona* vypracoval štandardne *more scolastico*, ale v otázke o prioritě Božieho zákona sa neodvoláva na aristotelovskú diskusiu. „Zákon Kristův tak bez přimíšení lidské tradice postačuje spravovat Kristovo lidství spolu se všemi jeho učedníky. Avšak tento zákon postačuje dnes neméně než kdysi a ani množství, ani vzpurnost obrácených jej neoslabuje, nýbrž naopak zvyšuje jeho platnost. V tomto smyslu tedy postačuje

53 Pozri napr.: Dekarli, M., *The Law of Christ (Lex Christi) and the Law of God (Lex Dei) – Jan Hus's Concept of Reform*. Transl. Z. V. David. *Filosofický časopis*, 63, 2015, mimořádné číslo: *The Bohemian Reformation and Religious Practice 10* (eds. Z. V. David – M. Dekarli – Ph. N. Haberkern – D. R. Holeton), s. 49–69.

54 Pozri Herold, V., *Ideové kořeny reformace v českých zemích*. In: Herold, V. – Müller, I. – Havlíček, A. (eds.), *Politické myšlení pozdního středověku a reformace*. Praha, Oikúmené 2011, s. 195–210.

55 Matěj z Janova, *Výbor z Pravidel Starého a Nového zákona*. Přel. R. Schenk. Praha, Ústřední církevní nakladatelství 1954, s. 214–220.

56 „Vraj je teda žiaducejšie, aby vládlo skôr zákon ako nejaký jednotlivec z občanov, a ak je lepšie, aby ich vládlo niekoľko, tak podľa toho istého princípu musia byť ustanovení ako strážcovia a služobníci zákonov.“ Aristoteles, *Politika* 1287a. Prel. J. Špaňár. Bratislava, Kalligram 2009, s. 134.

57 „Regula, o níž zde Janov mluví a již dává v dalším textu přívlastky ‚unica atque singularis‘, ‚efficax et sufficiens‘, je směrodatné pravidlo (‚regula intentá‘), tendence (aristotelská ‚energeia‘) k poslednímu cíli všeho bytí (aristotelská ‚entelecheia‘), a lidem se zjevuje jako slovo boží, jako První Pravda – ‚veritas prima‘. Toto rozdělení funkcí mezi materii, formu (‚regula‘) a božského hybatele (‚regula principalis‘, ‚communis‘) je základní ontologická fráze, vlastní celé epoše od Tomáše Akvinského, který v ní oživil starou aristotelou metafyziku. Ovšem to, jak tuto formuli upravuje a podává Janov, nasvědčuje, že jej není možno považovat za aristotelika nebo tomistu: konstatovali jsme, že pojmu ‚regula principalis‘, onomu směrodatnému pravidlu, dal morální přízvuk, když jej nazval První Pravdou, a když z něj pak učinil závaznou směrnicí pro lidský život. (...) Matějova preference morální stránky v pojetí Boha-Prvního hybatele a účelu tvorstva je dána tím, že ho ve skutečnosti málo zajímá ontologický aspekt věci, nýbrž že metafyzických termínů užívá k argumentaci pro svůj, společenský a etický, empirický účel. Ten je možno charakterizovat takto: veškeré lidské jednání má své hlavní a jediné závazné pravidlo mimo tento svět, a tudíž lidské zákony, ty, které neodpovídají základní reguli transcendentní, a jež je tedy nutno nazývat lidskými nálezkami, jsou neautentickými, zkreslenými obrazy pravého božského bytí, oné První Pravdy, a jako takové jsou přinejmenším nepodstatné, většinou ovšem škodlivé.“ Nechutová, J., *Filosofické zdroje díla M. Matěje z Janova*. *Filosofický časopis*, 18, 1970, č. 6, s. 1011.

stále.⁴⁵⁸ Spolu s učením o *ľudských výmysloch* [adinventiones hominum],⁵⁹ ktoré sa taktiež vyskytuje v predhusitskej tradícii, sa Husov odkaz istým spôsobom môže približovať k jednej z foriem neskoršej reformácie. Určujúcim vyjadrením vo vzťahu Husa k filozofii je jeho formulácia učenia o troch typoch sietí, do ktorých sa chytajú ľudia: „Prvé sú Kristovy a sú svazek ctností v zákonu Kristovu. [...] Druhé sieti sú ďabľovy. [...] Tretie sieti sú ustavenia svetská, jenž nemajú založenie v božiem zákone. A v ty sieti lapajú i svěšťtí, i duchovní. Držmež my sě sietí Kristových, abychem neostali na věky v sieti ďabľově!“⁶⁰

Husovo učenie o dostatočnosti Kristovho zákona spolu s učením o sieťach vyjadruje presvedčenie, že filozofia je vo vzťahu ku Kristovmu zákonu redundantná a môže viesť k deformácii náboženského odkazu. Napriek tomu chronologickému vyvrcholeniu Husovho diela však možno v jeho spisoch opäť identifikovať rozpor, pretože Hus zároveň prijíma augustínovský motív *pravého náboženstva ako pravej filozofie*,⁶¹ ktorý rozvíja motto *credo ut intelligam*⁶² či anselmovské *fides quærens intellectum*: „Teda predpokladajúc vieru, namáhajme sa, čo patrí k viere, doviest' rozumom k poznaniu, aby sme mohli ostatných premôcť v zásluhe. [...] Pretože ani jeden článok kresťanskej viery nie je protikladný rozumu, ale je s ním súhlasný; pretože ak by bol protikladný rozumu, bol by falošný a nebol by článkom kresťanskej viery; pretože najvyššia Pravda nenúti veriť lži, ktorá protirečí pravde.“⁶³

Ďalším zaujímavým momentom v kontexte Husovho diela, v ktorom je možno vidieť jeho vzťah k filozofii, je Husovo odvolanie sa ku Kristovi.⁶⁴ „Odvolávám se k Bohu, poroučeje Jemu svou při, následuje v šlěpějích Spasitele Ježíše Krista.“⁶⁵ Z právneho hľadiska bolo Husovo odvolanie samozrejme nulitné.

58 M. Hus, J., O postačitelnosti Kristova zákona. Přel. F. M. Dobiáš – A. Molnár. In: Dobiáš, F. M. – Molnár, A. (eds.), *Husova výzbroj do Kostnice*. Praha, Ústřední církevní nakladatelství 1965, s. 104.

59 Pozri napr.: Matěj z Janova, *Výbor z Pravidel Starého a Nového Zákona*, c.d., s. 153–154; M. Hus, I., *Česká nedělní postila*, c.d., s. 246; M. Hus, I., *Defensio articulorum Wyclif*. In: týž, *Polemica*, c.d., s. 147–173.

60 M. Hus, I., *Česká nedělní postila*, c.d., s. 321.

61 Pozri napr.: Augustinus, A., O pravom náboženstve. In: Hrušovský, I. (ed.), *Antológia z diel filozofov. Patristika a scholastika*. Bratislava, Pravda 1975, s. 123–124.

62 Aurelius Augustinus, *In Evangelium Ioannis tractatus* 29,6. Dostupné na: [www: http://www.augustinus.it/latino/commento_vsg/index.htm](http://www.augustinus.it/latino/commento_vsg/index.htm); [cit. 5. 4. 2020].

63 „Supponentes ergo fidei sathagamus, que sunt fidei, ratione astruere ac intelligere, ut possimus ceteris eciam in merito prepollere. [...] Non enim est aliquis articulus Cristiane fidei contrarius, sed consonus rationi; quia si foret rationi contrarius, foret falsus et sic non articulus fidei Cristiane; cum summa Veritas non necessitat ad credendum falsum contrarium veritati.“ *Spisy M. Jana Husi*. Č. 4–6: Super IV Sententiarum, c.d., s. 10–11; I, A, Inceptio, I.

64 Ku kontextu odvolania pozri bližšie: Kejř, J., *Husovo odvolání od soudu papežova k soudu Kristovu*. Ústí nad Labem, Albis international 1999.

65 *Sto listů M. Jana Husi*, c.d., s. 78. V spise *O církvi Hus* hovorí o odvolaní sa ku Kristovi: „Když tedy odvolání od jednoho papeže k jeho nástupci mi nepřineslo žádný výsledek a odvolávat se od papeže ke koncilu a dožadovat se pomoci v tísnivém obvinění je na dlouhé lokte a nejisté, proto jsem se v krajní nouzi odvolal k hlavě církve, k Pánu Ježíši Kristu.“ M. Hus, J., *O církvi*, c.d., s. 160.

V liste z Kostnice z novembra 1414 Hus, zrejme na odporúčanie právnika Jana z Jesenice,⁶⁶ už nehovorí o odvolaní sa k Bohu či Kristovi, ale o odvolaní sa k budúcu koncilu.⁶⁷

O 250 rokov neskôr sa ku Kristovmu súdu odvolával aj Blaise Pascal.⁶⁸ Možno v týchto odvolaniach hľadať nejakú spoločnú črtu? Pascal sa najprv pokúsil obhajovať rýdze kresťanstvo v *Les Provinciales*, aby potom napísal svoje *Myšlienky*. Hus sa taktiež obrátil k Božiemu súdu až potom, čo sa stretol s nepochopením v rímskej kúrii, doma u arcibiskupa, i vlastného panovníka. Svedčí to o tom, že obaja, Hus i Pascal, nielen že rezignovali na obhajobu kresťanstva racionálnymi argumentmi, ale naznačili i nemožnosť a neadekvátnosť racionalizácie kresťanstva? „Posledním soudcem ve všech sporech nejsou lidé, nýbrž ten, kdo stojí nad nimi. Kvůli tomu a proto, abychom mohli najít pravdu, je zapotřebí, abychom byli nezávislí ve vztahu k tomu, co lidé obvykle za pravdu pokládají.“⁶⁹

Spoločné tendencie v myslení Husa a Pascala naznačuje i ich uvažovanie o skrytom Bohu [*Deus absconditus*], ktorým sa spochybňuje vzťah poznávania (filozofie) a náboženstva. Pascal totiž tvrdí, že „ináč neporozumieme dielam Božím, iba ak budeme predpokladať zásadu, že jedných chcel zaslepiť, a iných osvietiť“.⁷⁰ Hus niečo podobné vyjadruje vo svojom *Komentári* pri skúmaní metaforického vyjadrovania sa o Bohu: „Či sa o Bohu hovorí niečo obrazne alebo prenesene? Tvrdí sa, že áno. Pretože je vhodné, aby nám božskosť bola zobrazovaná prístupnou podobnosťou. Najprv a hlavne kvôli božej vznešenosti, ktorá je ľudskému chápaniu nepochopiteľná, pretože prekračuje schopnosť nášho chápania.“⁷¹

V súlade s negatívnou teológiou Hus najprv uznáva nepochopiteľnosť Božieho tajomstva. Pokračuje už však v intenciách, ktoré potvrdzujú jeho ambivalentný vzťah k filozofii a vôbec spochybňujú možnosti filozofie vo vzťahu k náboženstvu: „Po druhé, predkladá sa božskosť v podobnostiach čiže v podobenstvách kvôli zatajeniu pravdy, aby zlí počúvajúc nechápali, ako svedčí *Spasiteľ* v *Matúšovom evanjeliu* v trinástej kapitole tvrdiac, aby sa naplnilo

66 Provdente, S., Hus's Trial in Constance: *Disputatio Aut Inquisitio*. In: Šmahel, F. – Pavlíček, O. (eds.), *A Companion to Jan Hus*. Leiden–Boston, Brill 2015, s. 264.

67 M. Jana Husi Korespondence a dokumenty. Ed. V. Novotný. In: *Spisy M. Jana Husí*. Č. 9. Praha, Komise pro vydávání pramenů náboženského hnutí českého 1920, s. 230; č. 101.

68 Pascal, B., *Myšlienky*. Prel. J. Gonsorčík – L. G. Faguľa – M. Marcelliová. Bratislava, Chronos 1995, s. 381; č. 920: „Ad tuum, Domine Jesu, tribunal appello.“

69 Šestov, L., *Noc v Getsemanech. Pascalova filozofie*. Přel. A. Černošous. Olomouc, Refugium Velehrad–Roma 2007, s. 17.

70 Pascal, B., *Myšlienky*, c.d., s. 235; č. 566.

71 „Utrum de Deo dicatur aliquid metaphoricè vel translative? Dicitur, quod sic. Unde conveniens est, ut nobis divina sensibilibus similitudinibus designentur. Primo et principaliter propter altitudinem divinorum, que sunt ab humano incomprehensibilia intellectu eo, quod capacitate excedunt nostri intellectus.“ *Spisy M. Jana Husí*. Č. 4–6: Super IV Sententiarum, c.d., s. 152; I, dist. XXXIV.

proroctvo *Izaiáša*, ktoré hovorí: ‚Budete počúvať; a nepochopíte, budete hľadieť; a neuvidíte. Lebo otupelo srdce tohto ľudu: ušami ťažko počujú a oči si zavreli, aby očami nevideli a ušami nepočuli, aby srdcom nechápali a neobrátili sa – aby som ich nemohol uzdraviť.‘⁷² Po tretie sa predkladá božskosť kvôli zatajeniu pravdy pre neveriacich a znevažujúcich pravdu, aby sa nevy-smievali a šliapajúc po pravde ju neznevážili. A preto hovorí *Spasiteľ* v *Matúšovom evanjeliu* v siedmej kapitole: ‚Nedávajte, čo je sväté, psom a nehádzte svoje perly pred svine, aby ich nohami nepošliapali, neobrátili sa proti vám a neroztrhali vás.‘^{73/74}

V otázke úlohy filozofie v myslení a konaní Jana Husa teda môžeme rozoznať dve interpretácie. Podľa jednej nemožno tvrdiť, že „v Husovom reformáčnom diele a presvedčení byl filosofický realismus [a filozofia vôbec – dopl. J.D.] bezvýznamný, že byl jen předmětem Husova nezávazného akademického zájmu“⁷⁵ Cieľom tohto textu však bolo ukázať, že Husova kazateľská a mravne-nápravná činnosť nielen že nevychádzala priamo z jeho filozofických pozícií, ale často sa dostávala s týmito pozíciami do konfliktu. Hus síce absorboval dobové filozofické poznanie a využíval ho vo svojich spisoch, no zameranie jeho kazateľskej aktivity vo viacerých prípadoch nebolo kompatibilné s dôsledkami prijatých filozofických východísk.⁷⁶

72 Mt 13,14–15 – pozn. J.D.

73 Mt 7,6 – pozn. J.D.

74 „2° proponuntur divina sub similitudine sive in parabolis propter veritatis occultacionem, ut maligni non intelligant audientes, sicut testatur *Salvator Matth.* 13° dicens, ut inpleretur propheta *Ysaie* dicentis: ‚Auditu audietis et non intelligetis; videntes videbitis, et non videbitis. Incrassatum est enim cor populi huius auribus graviter audierunt et oculos suos clausurunt, ne quando videant oculis et auribus audiant et corde intelligant et convertantur et sanem eos.‘ 3° proponuntur divina sic propter occultacionem veritatis propter infideles et veritatis detractores, ne irrideant et conculcantes veritatem ad detractionem se convertant. Et hinc *Salvator Matth.* 7° dicit: ‚Nolite sanctum dare canibus, neque mittatis margaritas vestra ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus suis et conversi dirumpant vos.‘“ *Spisy M. Jana Husi*. Č. 4–6: Super IV Sententiarum, c.d., s. 152–153; I, dist. XXXIV.

75 Trtík, Z., K otázce filosofického realismu Husova, c.d., s. 68.

76 Pozri aj: Šmahel, F., *Alma mater Pragensis*. Praha, Univerzita Karlova v Praze – Nakladatelství Karolinum 2016, s. 407–408: ‚A přestože Hus slovy přisoudil viklefskému pojetí universálíí ‚in re‘ váhu svědectví křesťanské víry, jeho reformní úsilí pramenilo z jiných zdrojů než z filosofické spekulace o povaze obecných pojmů. [...] Husovo filosofické působení na pražské artistické fakultě bylo sice mnohostranné, nemělo však přímý a určující vliv na jeho reformně kritické učení.‘

Ďalšia doporučená literatúra:

Copleston, F., *Dějiny filosofie*. Díl I: Řecko a Řím. Přel. J. Odehnalová. Olomouc, Refugium Velehrad–Roma 2014.

Kobusch, T., *Filosofie vrcholného a pozdního středověku*. Přel. M. Pokorný. Praha, Oikúmené 2013.

Korolec, J. B., Středověké komentáře k Aristotelovým dílům na Pražské universitě. Přel. V. Herold. *Acta Universitatis Carolinae. Historia Universitatis Carolinae Pragensis*, tom. XV, 1975, fasc. 2, s. 31–51.

Molnár, A., Husovo místo v evropské reformaci. *Československý časopis historický*, 14, 1966, č. 1, s. 1–14.

Pollmann, K. – Otten, W. et al. (eds.), *The Oxford Guide to the Historical Reception of Augustine*. Oxford, Oxford University Press 2013.

Pospíšil, C. V., *Husovská dilemata*. Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství 2015.

SUMMARY**The Role of Philosophy in the Life and Work of Jan Hus**

This study deals with the role and place of philosophy in the thought of the Czech reformer Jan Hus. The first part of the article seeks to identify some of the basic philosophical positions that Hus absorbed when studying at the Faculty of Arts of Prague University, and which are discernible, particularly in his academic writings. At the same time, attention is given to the consequences of those philosophical perspectives: these, however, are not reflected in Hus' work. The second part of the article presents a polemic with an interpretation of the important Czech theologian, Zdeněk Trtík, on the question of the status of Aristotelian philosophy in the thought of Hus, especially in his ecclesiology. The third part of the text treats of the status of philosophy in the work of Hus in several of the different parts of his work. The aim of the article is to show that Hus did not devote any great attention to philosophical problems and that accepted philosophical positions sometimes came into contradiction with his reforming endeavour and his preaching activity.

Keywords: Jan Hus, philosophy, Aristotelianism, predestination, philosophical God

ZUSAMMENFASSUNG

Die Rolle der Philosophie im Leben und Werk von Jan Hus

Die vorliegende Studie befasst sich mit der Rolle und Stellung der Philosophie im Denken des tschechischen Reformators Jan Hus. Im ersten Teil des Beitrags werden bestimmte grundlegende philosophische Positionen identifiziert, die Hus während des Studiums an der Artistenfakultät der Prager Universität absorbierte und die insbesondere in seinen akademischen Schriften zu sehen sind. Gleichzeitig wird auf die Folgen dieser philosophischen Ausgangspunkte hingewiesen, die von Hus jedoch nur wenig reflektiert wurden. Der zweite Teil des Beitrags enthält eine Polemik bezüglich der Interpretation des bedeutenden tschechischen Theologen Zdeněk Trtík zur Stellung der aristotelischen Philosophie im Denken von Jan Hus, insbesondere in dessen Ekklesiologie. Im dritten Teil wird dann anhand von Werkpassagen die Stellung der Philosophie im Werk von Jan Hus abgehandelt. Ziel des Beitrags ist es, darauf hinzuweisen, dass Hus philosophischen Problemen nicht allzu große Aufmerksamkeit widmete und dass die von ihm übernommenen philosophischen Ausgangspunkte manchmal in Kontradiktion zu seinen Reformbestrebungen und zu seiner Tätigkeit als Prediger gerieten.

Schlüsselwörter: Jan Hus, Philosophie, Aristotelismus, Prädestination, philosophischer Gott